

dopoveduje, da ima preveč dela, da ne more vsega tako naglo opraviti, kakor si sam želi.

Gotova potreba je več pravoznanskih dohtarjev, če hočemo, da bodo pravde od rok šle, in tožniki ne bodo škode terpel. V taki zadregi je res skor bolje, da toženec k zakotnemu pisarju gré, da mu za kako majhno reč tožbo naredi in mu manj plača kakor dohtarju, in on jo sam gosposki oddá, in na tožni dan se tudi sam zagovarja, kakor da leta in leta čaka, da mu jo dohtar doverši. Saj smo tudi prepričani, da sodniki poštemu tožniku radi pomagajo, če se spodobno obnaša.

Poznamo poštemega moža, ki je neko tožbo dohtarju izročil in ga prosil, naj mu to reč berž ko je moč v red spravi, ako previdi, da pravico dobiti zamore. Gospod je rekel, na vsako vižo imate pravico to terjati, in se vam tudi spolniti mora; toda jez moram komisijo terjati in zastopni možje morajo presoditi, ali je kupljena reč za to rabo, za kar ste jo vi kupili ali ne. Zastopni možje so pismeno spoznali, da blago za nobeno rabo ni, tožnik je mogel zastopne možé plačati, dohtar je pa dotične liste seboj vzel. V pol leta tožnik dohtarja praša, kako deleč je že z njegovo pravdo? Dohtar mu odgovori: Prijatelj! ta reč je težavna; za tistega gospoda, ki ga vi tožiti hočete, tudi jez delam (kakor da bi tega pred vedil ne bil), pa bom že naredil; bom pa drugemu dohtarju podpisati dal. Ali je to prav, namestovati dve strani — naj sodi vsak sam. Ko je poltretje leto preteklo, je imel tožnik priložnost z gospodom govoriti, ki je v pravih izveden; vso prigodbo mu je natanko dopovedal; gospod mu reče: Vi pri teh okolišinah pravde zgubiti ne morete, toda če se ne bote podvzali, v pol leta je pravda zastarana in pravica za tožbo zgubljena. Mož gré berž k dohtarju, in mu to, kar je zvedil, pové, dohtar mu pa serdito pravi: „kaj bo zgubljeno, sej imamo pisma v rokah, ki nam pravico pričajo“. Res! pisma so bile v rokah, pa so tudi tako dolgo v rokah ostale, da je bila tožba zastarana. Ako bi bil dohtar pisma sodni gosposki pred izročil, bi bila pravica za tožbo ohranjena; ker pa tega storil ni, je bilo pravde konec. Najbolj čudno je pa še to, da je dohtar zato, ker ga je tožnik večkrat priganjal hodil, v rajtengo napisal za zamudo časa pri večkratnem posvetovanji toliko in toliko.

Po pretečenih treh letih je imel tožnik zopet priložnost z gori omenjenim gospodom govoriti; povedal mu je, da se je tista pravda res zastarala in prašal je, kaj je zdaj storiti, kdo bo škodo terpel? Gospod je rekel, dohtar je kriv, da je pravda zastarana, tedaj je dolžan, škodo povrniti, pa tudi vsak drug tako pravi. Mož prepričan, da ga je dohtar le za nos vodil, je vse svoje pisma od njega vzel, in jih drugemu dohtarju s to prošnjo podal, naj poprejšnega dohtarja za povračilo škode toži. Gospod je tožbo prevzel, pa je že čez leto in dan, al pisma še zmiraj v omari mirno počivajo, dasiravno tožnik vseskozi prosit hodi, da bi se konec storil pravdi.

Ali se je tedaj čuditi, da si kmet raji zakotnega pisarja poišče, ki svoje delo saj berž opravi, naj je že tako ali tako? — k.

Peticija (prošnja) Slovincov

do c. kr. državnega ministra gospoda viteza Schmerlinga o zadevah šolstva, ces. uradnij in razglaševanja ces. postav in družih oklicov.

Sedaj, ko je gosp. minister sam mnogokrat imenovan in po vseh slovenskih okrajnih podpisano prošnjo v roke dobil, se spodobi še le, da jo razglasimo celemu svetu. Tako-le se glasí:

„Vaša Ekscelencija! Da ste bili na slavno mesto derž. ministra poklicani, sprejeli so to narodi cesarstva s prevelikim veseljem, in Vaše misli razglašene zastran notranje

politike so jim dale priložnost, svojo dovoljnost glasno glasno na znanje dati.

Toraj odkritoserčno in radostno spoznamo tudi mi podpisani iz vseh krajev notranje Avstrije in ilirskega primorja, kjer slovenski narod prebiva, da one Vaše besede, ktere so bile zastran ustavnega prerodenja, kteremu je cesarski diplom od 20. oktobra pr. l. porok, in posebno zastran narodnega razvitka vseh avstrijskih narodov izgovorjene, obetajo tudi Slovincem srečno prihodnost. Spoznamo sicer, da otebe iz marsikterih nadlog je pričakovati le od ustavnih naprav samih, ki se bodo skorej začele, vendar nam naše serce ne dá mirú, Vaši Ekscelenciji že zdaj razodeti najgloblje rano, za katero duševno, po tem pa tudi materialno življenje slovenskega naroda posebno boleha, — menimo namreč to, da za naš jezik v šoli in uradnih skoraj popolnoma vediti nočejo.

Po stopnji omike ravna se vse, kar je življenju podlaga: kmetijstvo, kupčijstvo, obertnijstvo, véda. Brez omike zastajajo posamni ljudje kakor tudi celi narodi za drugimi; nasledek duševnega zastajanja pa je materialno hiranje. Celi narodi se morejo pa omikati samo s pomočjo jezika, kterega jih je mati učila. Čeravno posamne osebe višo stopnjo omike dospejo, po nji pa se poptujčijo svojemu narodu, taki posamci veliki celoti kar nič ne hasnejo. Da vse to od nas Slovincov veljá, je — bodi Bogu potoženo! — le prežalostna resnica.

Dasiravno so se v tem oziru poslednji čas v naših ljudskih šolah najhuje ovére nekoliko odpravile, razjeda ljudsko šolo vendar še ta hudi rak, da one, ne poznaje svojega pravega poklica — namreč si prizadevati, ljudstvo na narodni podlagi omikovati — kratki čas, ki jim je odmerjen, s tem tratijo, da se mladosti le tuje besede v glavo vbijajo; saj tega, da bi se mladost tujega jezika naučila, pač ne more nihče reči. Kaj neki bi rekel nemški Avstrijanec, če bi mu hotli učiti njegove otroke z italijansčino, francoščino ali kakim drugim jezikom, kterega ne razume!

Dasiravno nihče ne more oporeči, da slovenščina za uk ni prikladna, se vendar v srednjih in viših učilnicah zoper vse pedagogične postave, še celó tudi za uk slovenskega jezika skozi in skozi ne rabi, veliko menj pa za uk kakega družega učnega predmeta. Slovenec je bil doslej res pankert v šolah svoje lastne domovine.

Svobodnost osebe in postavno varstvo življenja ter premoženja je neprodajljivo dôbro, brez kterega se redno državno življenje ne dá misliti. Oboje se opera na podlago umstvenega sodništva. Izpraševanec in izpraševavec se morata dobro razumeti; po tem razumljenji se sodi o življenji in svobodi, se sodi o premoženji in blagu. Pamet in skušnja učite, da more ena sama napak razumljena beseda koga ob te najdražje dôbra pripraviti. Na to ravno se opéra čez meje Evrope razširjena šega, da sodnije postavljajo tolmače še celó za ljudi iz unanjih dežel. Ako se pa temu nasproti v slovenskih deželah vsi zapisniki kazenskih in civilnih pravn v nemškem jeziku pišejo, se ni zastonj bati, da sodnije ne morejo vselej svoji nalogi zadostiti, kakor bi hotle in imele zadostovati. Kaj bi pač nemški Avstrijanec rekel, če bi kdo zahteval, naj svoje ime podpiše v protokolu, v kterem je zapisano v kakem slovanskem narečju to, kar je on govoril!

Pravilo postavodajstva je dalje, da imajo razglašene postave za vsacega vezavno moč. Al ravno tako tirja enakopravnost, in slavna vlada je po deželnih zakonikih, ki so do leta 1859 v Avstrii izhajali, tudi spoznala, da naj se po pripravnem načinu narodom mogoče stori, s postavami se soznaniti. Gotovo je zoper to tirjatvo, da deželni zakoniki več ne izhajajo in da politične in druge gosposke svoje ukaze ali druge razglase natiskovati dajejo v nemških ali italijanskih listih, kterih slovensko ljudstvo ne bere, ker jih ne ume.

Zadnjič je namen vseh deželnih gosposk, da ljudstvo

natanko spolnuje vse, kar one ukažejo. To je pa samo tedaj mogoče, kadar jih ljudstvo popolnoma ume. Da pa to ondi ni mogoče, kjer — kakor pri nas skoraj sploh — slovenski državljani, kateri drugega jezika ne umejo, razpise, naročila itd. v njim čisto tujem jeziku dobivajo, — tega obširneje razkazovati ni treba. Učeniki cerkveni so svoj poklic in pomočke, ga spolnovati, bolje umeli, ker slovenskemu ljudstvu besedo Božjo skozi in skozi v njegovem domačem jeziku oznanjujejo in jo tudi morajo oznanovati, ako hočejo razumljeni biti. To, da so vse pridige na kmetih in skoraj vse tudi v mestih v slovenskem jeziku, podpera zlo zlo to, s čemur hočemo dokazati, da naj se slovenskemu narodu tudi v šoli in uradni dá, kar mu gré in mu je potreba.

Ozir na imenovane nemile razmere, ktere so zoper naturo in zoper pravico, pač očitno razjasnuje, zakaj neka tužnost navdaja narod naš, s katerim se ravna v lastni njegovi domovini kakor s tujcom. To nezadovoljnost pa je še bolj poviševalo in jo povišuje to, da slovenski narod ne vživa pravic memo drugih narodov avstrijskih, katerih jezik ima v šolah in uradnih vso veljavo. Ravno tako upravičeni in enako ugodni slovenski jezik je bil po poljubnosti pred duri postavljen. Tirjatev edine in zadovoljne, in po tem dvojem močne Avstrije pa je gotovo to, da se točno varuje povsod in v vsem enakopravnost, ktere ne smejo šolske, politične in sodne gosposke kar nič samovoljno okrajševati.

Vsled tega vsega želé vsi, kateri poznajo prave potrebe slovenskega naroda:

Pervič: da se ljudske šole skozi in skozi na narodni podlagi osnovajo, srednje in više šole v slovenskih deželah pa prestrojijo po pravilu enakopravnosti slovenskega, nemškega ali italijanskega jezika, kar je bilo sicer že v cesarskem ukazu od 8. avgusta 1859 — v državnem zakoniku št. 150 razglašenem — za vse avstrijske dežele, razun lombardsko-beneškega kraljestva zapovedano, mi pa — žalibog! še vedno čakamo, da bi se uresničilo.

Drugič: da se z ozerom na to, kar je presvitli cesar drugim narodom že dovolil, tudi dovoli Slovencom, kateri se smejo z unimi brez strahu meriti in katerih gledé zvestosti in udanosti do cesarja in domovine nobeden ne prekosi, to je, da se vsem c. kr. gosposkam, ktere imajo z ljudstvom opraviti, ukaže, da bi prihodnjič brez izjeme odpisovale na vse uloge v tistem jeziku, v katerem (slovenskem, nemškem ali italijanskem) želijo ljudje odgovora; pri zaslišbah, vpisbah in samostalnih naredbah pa, da bi se vselej ustmeno in pismeno jezika posluževale, ktere ga govori človek, ki ga pismo zadeva.

Tretjič: da se bi vsi razglasi in oklici sodnij in drugih gosposk, kateri zadevajo slovenske kraje, razglaševali v uradnem slovenskem časniku, ktere ga je zlo zlo treba, da vse ljudstvo za te razglase zvé.

Četrtič: da se v dobri prestavi po posebnem zakoniku tudi slovenskemu ljudstvu vse državne postave in vsi ukazi, kateri se tičejo pravic in djanj državljanov tako, kakor se je godilo to do začetka leta 1860.

Ako se bo enakopravnost tako spolnovala, bo slovenski narod nehal, na svoji lastni zemlji tujec biti; potem bo konec njegove nezaupljivosti do gosposk, ktera ima svoje korenine v iznarodnjenju uradnikov, in vladnim namenom dostikrat toliko škode prizadene. Ako bo pa narodu pripušeno, viditi, kakošno je državno gospodarjenje, bo se um tega naroda zlo zlo razvédril in podučljivost njegova bo se jako jako pospešila. Poslednjič bi se prebudilo v njem to, česar mu je doslej manjkalo, višje čutje za vse dobro in blago, in zavedati bi se začel popolnoma, kakošne državljanske dolžnosti da ima; tako bi se narod sčasoma odgojil, da bo mogel hoditi sam ustavno pot, po kateri hrepeni. Na drugi strani se je pa tudi nadjati, da bo ta krepki in izobražljivi narod, kateri blizo poldrug milijon duš šteje, učversten po narodni izreji in upravi in k lastni zavednosti zbujen, na

južni strani za vselej močen jéz proti italijanstvu državi nevarnemu.

Prepričani o pravicoljubnosti in veliki modrosti Vaše Ekscelencije se prederznemo to, kar smo tù razložili in dobro prevdarili, Vam vse z vročo željo predložiti, da bi to, kar smo tù odkritoserčno razodeli, blagovoljno prevdarili in kmali ukazali, da bi se imenovane neprilichnosti odpravile, ali pa, kolikor bi bilo tega po ustavi deželnim skupščinam prepustiti, v smislu gori razloženih resničnih pritožb potrebne naprave storiti. Veliki državniški modrosti Vaše Ekscelencije zaupajoči izročimo še to Vam v prevdarek: ali bi se ne dale te razkazane silne potrebe slovenskega naroda, ki je ta čas v več političnih okrajih razdeljen, dosti lože in z manjšimi stroški državnega zaklada odpraviti s tem, da bi se vse slovenske okrajine postavile pod eno najvišjo administrativno poglavarstvo.“

Šolske zadeve.

O goriški gimnazii.

Na Dunaji 20. aprila 1861. T-i. — V 16. listu „Novic“ nahajam dopis iz Gorice od 12. aprila, ki donša načert zastran učnega jezika na goriški gimnazii gospod poslancom goriških Slovincov v pretres. Kratki zapopadek onega načerta je ta, da bi se razdelila spodnja gimnazija v dve versti, v slovensko in laško, in slovenski in laški kot učni jezik vpeljal; v zgornji gimnazii naj bi se obdržali enojni razredi in sicer z nemškim kot učnim jezikom. Gospod pisatelj tega načerta na koncu še pristavlja: „Ta načert bi vsem trem narodom ustregel; z njim se ujema torej vsak pošten človek v našem poliglotnem mestu“.

Naj odkritoserčno povem, in rodoljubni gosp. pisatelj mi ne bo zameril, ako se prijazno pomenimo, da 1) s tem načertom nikakor ne morem biti zadovoljen, ker gospod pisatelj očitno za goriške Slovence premalo tirja; 2) moram protestirati proti izreki gosp. pisatelja, da s tem se bode vsem „trem“ narodom ustreglo, ker moram naravno spoznati, da mi do sedaj še ni bilo mogoče na Goriškem tretjega, namreč „nemškega“ naroda dobiti, akoravno mi je celo goriško okrožje natanko znano; varimo se o takih rečeh prenašli biti, sicer bi se nam zgodilo kakor šolskemu ogledu na Primorskem, ki je menil, da v ipavski dolini prebivajo nemški naselniki! Ker poslednjič gosp. pisatelj pravi, da se ujema vsak pošten človek z njegovim načertom, se moram 3) zavarovati, češ, da nočem za poštenega človeka veljati, čeravno se z onim načertom ne ujemam.

Prepričan sem popolnoma, da je omenjeni gosp. pisatelj iskren domoljub in da živo živo želi našemu narodu resničen uspeh na polji prave omike in napredka; ne morem se tedaj načuditi, kako da noče pravih pripomočkov, akoravno hoče pravi namen doseči? Namen pa je in mora biti Slovencom, da se upelje slovenski jezik v uradnije (kancelije) kot službeni jezik. Kako je pa to mogoče, ako ne skerbimo najpred, da se slovenski jezik popolnoma omika, in da se ga tudi popolnoma naučimo? Kako je to mogoče, ako je v zgornji gimnazii nemški kot učni jezik? in kako se bo mogel vradnik slovenskega jezika v svojih opravilih posluževati, ako ni imel prilichnosti v šolah se ga popolnoma naučiti?

„Ker nočeš tega, povej kaj boljšega!“ me bo gospod Ternogorski po pravici zavernil. Evo tedaj moje mnenje zastran učnega jezika na goriški gimnazii, in sicer tako, kakor sem ga 22. dan preteklega mesca v pismu gosp. W., poslancu za deželni zbor v Gorici, razodel.

„Kar goriško gimnazijo tiče, se dá jezikoslovna zadeva najljajše in najlepše rešiti tako: Veliko število učencov je že sadaj vlado primoralo na spodnji gimnazii tako imenovane stranske razrede — paralell-klassen — napraviti, ker po ministerskem ukazu ne sme en razred